

PEDAGOGIK MAHORAT

1
2021

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

1-son (2021-yil, fevral)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2021

Гулноза СОБИРОВА. Инглиз тилини ўқитишда талабаларда нутқ фаолияти турларини таълимий методлар асосида ривожлантириш	145
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O'QITISH	150
Шахло МЕРАЖОВА, Ҳилола ЭЛМУРАДОВА, Дилноза АЗИМОВА. Чегаравий шартлар бир жинсли ва бир жинсли бўлмаган параболик типдаги тенглама учун биринчи аралаш масалани ечиш	150
Ахат АХМЕДОВ. Развитие экспериментальной компетентности учителя физики на лабораторных занятиях	157
Набия ТУРАЕВА, Жаҳонгир ТУРАЕВ. Методические рекомендации по обучению будущих учителей математики конструированию и анализу урока.....	160
G'olib JUMAQULOV. O'quvchilar intellektual sifatlarini tarbiyalash texnologiyalari	163
Nazokat SAYIDOVA, Ilhom JURAYEV. Make beautiful control buttons for a website in coreldraw vector program.....	166
Мўмин ҚОДИРОВ, Эркин ВОХИДОВ. Умумтаълим мактаблари ва академик лицейларда физика фанини масофавий таълим асосида ўқитиш масалалари хусусида	173
Дилноз РЎЗИЕВА. Олий таълимда физика ўқитишни тизимли ёндашув усулида ташкил қилиш	178
Ҳамидахон ҚОДИРОВА. Умумий ўрта таълим физикасида “оптика” бўлимнинг мазмун ва моҳияти	182
Eliboy XUDOYBERDIYEV, Sevvara HAMROYEVA. Yulduzlar evolutsiyasini kvant tasavvurlar nazariyasi asosida o'qitish metodikasi.....	186
Mehrinigor RAUPOVA. Bo'lajak biologiya o'qituvchisi kvazi-professional faoliyatini loyihalash usullari.....	189
Gulbahor AKBAROVA, Charos AMINJONOVA. Problems and methods of teaching the subject “biology”	193
Хасан АВЕЗОВ, Бахтиёр ГАНИЕВ, Ақобир ИЛХОМОВ, Гуляйра ХОЛИКОВА. Повышение эффективности учебной деятельности студентов при изучении биоорганической химии в дистанционном формате	197
Ekhtiyor ATOEV, Gulnoz GAFUROVA. Information files for didactic chemistry testing	200
IQTISODIYOT VA TURIZM.....	203
Bobir ZOKIROV, O.P.РАШИДОВ. O'zbekiston va Xitoy Xalq Respublikasi o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning yangi bosqichi	203
TASVIRIY SAN'AT VA MUSIQA TA'LIMI.....	206
Қорғғди ЖУМАЕВ, Муҳиба Сулаймонова. Алишер Навоий ва ўзбек мўъжаз рангасвир санъати уйғониш даври.....	206
Вилоят ТЎХСАНОВА, Наргиза РАФИЕВА. Амалий санъат асарини таъмирлашда ашёлар технологияси	209
Олим КАРИМОВ. Мусиқа дарслари орқали ўқувчи ёшларда онг, миллий тафаккурни шакллантириш воситалари	213
Davron RO'ZIYEV. Milliy sozlarning tarixiy taraqqiyoti va ta'lim-tarbiyadagi roli	219
Санокул ДЎСТОВ. Ўзбек миллий мусиқа созларининг пайдо бўлиш тарихи	227
Рустам РАХИМОВ. Формирование музыкальных интересов и способностей и их выявление в семье.....	232
JISMONIY MADANIYAT VA SPORT	235
Нодиржон КАМБАРОВ. Шарқ яккакурашларида баркамол шахс тарбиясининг устувор йўналишлари	235
Хусен САФОЕВ. Военно-патриотическое воспитание школьников как педагогическая проблема ...	240
Шерзод АБДУРАХМАНОВ. Военно-патриотическое воспитание молодежи в современных условиях	244
Муҳсин ОЛИМОВ. Ўрта масофага югурувчиларнинг мусобақа олди тайёргарлик машғулотларини режалаштириш	248
Низом ТЎХТАБОЕВ. Болалар ва ўсмирлар спорт мактабларида шугулланувчи ёш қиз болаларнинг жисмоний тайёргарлиги динамикаси.....	254
Раҳим ШУКУРОВ. Талаба – ёшларда соғлом турмуш маданиятини ривожлантириш, жисмоний тарбия ва спорт муҳим восита сифатида	258
“Педагогик маҳорат” журнали учун мақолаларни расмийлаштириш талаблари.....	261

Олим КАРИМОВ

Бухоро давлат университети
музыка таълими кафедраси
катта ўқитувчиси

МУСИҚА ДАРСЛАРИ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИ ЁШЛАРДА ОНГ, МИЛЛИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАЛАРИ

Мақолада муסיқа дарслари ўқувчиларини тарбиялаш, уларда миллий тафаккурни, миллий онгни шакллантириш воситаси сифатида баён этилган.

Калим сўзлар: муסיқа, муסיқа таълими, шахс, муסיқа асари, бадиий дид, маънавият, миллий тафаккур.

В статье изложены уроки музыки как средство воспитания учащихся, формирования в них национального мышления и национального сознания.

Ключевые слова: музыка, музыкальное образование, личность, музыкальное произведение, художественный вкус, духовность, национальное мышление.

Music lessons are described in the article as a means of teaching students, forming national consciousness through national thinking.

Key words: music education, personality, musical work, artistic taste, spirituality, national thinking.

Кириш. Инсон тарбияси, камолоти, ҳар қандай жамиятнинг энг долзарб муаммоларидан бири бўлиб келган. Чунки жамиятнинг шаклланиши, ривожланиши, раванқ топиши шу жамиятдаги тарбиясига боғлиқ.

Тарбия бу шахсни ижтимоий, иқтисодий ишлаб чиқариш муносабатларига тайёрлаш мақсадида унинг маънавий ва жисмоний ривожланишига мунтазам равишда таъсир этиб боришдан иборат бўлган узлуксиз жараён. Шундай экан ёшларга таълим-тарбия бериш, уларни мустақиллигимизни мустаҳкамлаш йўлида сафарбар этиш муҳим мисолдир. Мустақил Республикамизда маънавият ва маданият масалаларига алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Бунда Маънавият ва маърифат газетаси маркази халқаро маданий-маърифий алоқалар мажмуаси каби ижодий муассасаларнинг ташкил этилиши бастакорлар уюшмаси ва жамиятдаги ижодий силжишлар “Ўзбекистон ватаним маним” номи билан мамлакатимизда ўтказилаётган анъанавий танловлар маданий-маърифий ислохотларни амалга оширишда методлар қўлланмоқда. Қадимий ва бой тажрибага эга ўзбек миллий муסיқа маданияти истиқболлини амалга ошириш таълим-тарбия ишлари билан шуғулланиш мақсадида асрлар давомида ривож топиб келганлигини таъкидлаш жоиздир. Бу мактабларда муסיқа таълими ва тарбияси бевосита ошириб борилган. Ушбу мактабларнинг фаолият мазмунида инсоннинг дунёга келишидан токи камол топишида бутун умри давомида муסיқа ҳақиқий маънодаги тарбия воситаси эканлиги ўз ифодасини топган. Муסיқанинг сўз санъати ва адабиёти билан ўзвий ҳолда боғлаб ўрганилганлиги муסיқа номи ва амалиёти ривожига катта ҳисса қўшади.

Асосий қисм. Шахс камолотида муסיқа тарбиясини ошириш, албатта, таълим методикасига бевосита боғлиқдир. Муסיқа тарбияси методикаси фан сифатида тизимига мансуб бўлиб, ўзининг мустақил ўрнига эга. “Муסיқа маданияти” дарслари тарбия муассасаларида нафосат, муסיқашунослик, физиология, рухшунослик фанларининг умумлаштирилган тажрибаларига таянади. Муסיқа тарбия методикаси, айниқса, нафосат, муסיқашунослик фанлари билан ўзвий боғлиқ. Нафосат номи унинг методикаси асосини ташкил этса, тарбиянинг мазмун ва методларига бевосита таъсир кўрсатади.

Ўқувчиларнинг куйлаш фаолиятларидаги муаммоларни ҳал қилишда методика физиология тадқиқотларига таянилади. Муסיқа тарбияси методикасининг моҳияти муסיқа санъати ҳамда маданияти ўсиб келаётган ёш авлод учун муҳим аҳамиятга эга. Муסיқа асарини онгли идрок этиш асар мазмунини очишда ва ўқувчиларга муסיқий тажрибаларни тўплашда, уларнинг маънавий дунёсини бойитишда ёрдам беради. Муסיқа тарбияси эмоционал онглилик принципи уйғунлашиб кўпайиши орқали тингланадиган асарни тўғри баҳолай олиш имкониятларини ривожлантиради.

Уларнинг муסיқага қизиқишида бадиий дидлари тарбиялаб борилади. Бадиий ва техник босқич принципи асарнинг бадиий ва ифодали ижро этилиши учун малакали кадрлар талаб этади. Ўқувчиларда куйлаш малакаларини эгаллашларига эътибор беради. Ўқувчиларга муסיқанинг ривожланиш принциплари тўғрисидаги тасаввурларини шакллантириш, қобилиятларининг ривожлантирилиши натижасида улар яна муסיқий тушунчаларни билиб олишади. “Муסיқа маданияти” дарслари жараёни кўпгина омилларга боғлиқ эканлигини эътироф этади. Ўқувчиларнинг

музикаий маданияти фақатгина мактабнинг таъсири остидагина шаклланмайди. Уйда, албатта, теваарак атроф, оммавий ахборот воситалари яхлит хилдаги ижтимоий воситалар тизими ҳам катта роль ўйнайди. “Музика маданияти” дарсларида ўқувчиларнинг онги ва миллий тафаккурини ўстириш жараёнида қуйидаги муаммолар мавжуд жумладан:

а) усулларнинг музика тарбияси, мазмунининг синови, ижро боғлиқлиги.

б) ўқувчиларда музикаий ва ижодий қобилиятларнинг ривожланиши.

в) музикаий қобилият ва овознинг ривожланиши, музикани идрок этишининг ёш ва яқка тартибдаги хусусиятлари.

г) ўқувчиларнинг миллий музикамизга бўлган қизиқишларини орттириши.

Ўқувчиларда онг ва миллий тафаккурни ўстириш жараёни турлича шакллантириш, янада ривожлантириш учун музика дарсдан ташқари музика машғулоти, синфдан ва мактабдан ташқари ишларига тўғараклар, байрамлар, кўнгил очиш кечалари ташкил этилади. Бу эса ўқувчиларнинг тарбиясини ҳар томонлама самарали амалга оширишга муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Музика таълим тарбиясининг мақсад ва вазифаларини амалга оширишда дарс етакчи омил ҳисобланади. Чунки ўқувчиларнинг оммавий тарзда жалб этилиши, мактабда музика фани бошқа фанлардан ўзининг бадиийлиги ва қизиқарлилиги, завқ-шавқ уйғотиши билан ажралиб туради. Энг муҳими, музика болаларнинг онги, ахлоқий сифатларини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Музика ақли пешлаб, тафаккурни чархлайди. Музика дарслари ва машғулотида ўқувчилар тарбия ва миллий маданиятимизни ўрганиб, билим савиясини кенгайтириб боришади.

Бобокалонимиз Абу Наср ал Форобийнинг маърифатпарварлик ғоялари тизимида бола шахсини тарбиялашда музика санъатининг роли, мақсади ва вазифалари алоҳида эътироф этилади. Унда инсон ҳаётида музиканинг аҳамияти қайд қилиниб, “*Эй музика олами, яхшиямки сен борсан, агар сен бўлмаганда инсоннинг аҳволи не кечар эди*”- дея хитоб қилинади. Аллома Абу Али ибн Синонинг музикаий маърифий қарашларида ҳам музика шахсининг маънавий ва жисмоний, маданий табиатига таъсир этувчи қудратли восита сифатида таъриф берилади. Болада жуда ёшлигидан бошлаб музика ҳиссиётини тарбиялаш лозим, бу эса унинг руҳий ҳолатини мустаҳкамлайди деган ғоя илгари сурилади. Аллома машҳур “Тиббиёт қонунлари” китобида боланинг мижозини кучайтирмақ учун икки нарсани қўлламоқ керак. Бери болани секин-секин тебратиш, иккинчиси ухлатиш учун одат бўлиб келган музикаий аллалашдир. Шу иккисини қабул қилиш миқдорига қараб боланинг танаси билан баъзан тарбияга ва руҳи билан музикага бўлган эҳтиёж ҳосил бўлган деб ёзган эди.

Шундай қилиб, олимлар, мутафаккирлар музика нафақат инсонга самарали таъсир этувчи восита, балки ўз моҳияти, жамиятдаги мақсад ва вазифаларига кўра алоҳида бир фан сифатида татбиқ этишда, даврлар ўтиб уларнинг тор фикрларини таълим-тарбияда қўллаб, оммавий халқ музика педагогикасининг вужудга келишида асос бўлади. Таълим-тарбия услубиёти мактаблари таркиб топиб ривожланиб бормоқда. Ҳозирги даврда шахс маънавиятини тарбиялаш вазифаси мактабда музика таълим-тарбияси ишларини сифатли босқичга кўтаришни тақозо этади. Бугунги кунда музика, таълим ва тарбиясининг мақсади ва вазифалари ниҳоятда муҳим.

Музика таълим ва тарбиясининг мақсади – ёш авлодни музика меросимизга ворислик қиладиган ҳамда умумбашарий музика меросимизни кадрлайдиган маданий инсон сифатида вояга етказишдан иборат. Бунинг учун ҳар бир ўқувчининг музикага бўлган иқтидорларини ривожлантириш, музика санъатига меҳр ва иштиёқини ошириш, музикадан зарурий билим ва амалий малакалар доирасини таркиб топтириш, иқтидорли ўқувчиларнинг музикаий ривожланишлари учун зарурий шарт-шароитлар яратиб бериш мактаб музика таълими тарбиясининг асосий вазифасидир. Ўқувчиларнинг онги ва миллий тафаккурини ўстиришнинг мақсад ва вазифаларини амалга ошириш мактабдаги музика дарсларига бевосита боғлиқ.

Биринчидан, музика тарихи назарияси ижрочиликка доир турли намуналардан айрим машқлари, музика саводи машғулоти, музика тинглаш, музика таълими ва адабиёти, болалар чолғу асбобида чалиш, ритмик ҳаракатлар бажариш элементлари, музикада ижодкорлар фаолиятларидан иборат дарслар киради.

Иккинчидан, музика бошқа санъат турларидан ўзининг ифода воситалари, яъни “тили” билан фарқ қилади. Агар бадиий адабиёт сўз, тасвирий санъат билан, рақс бадиий ҳаракатлар билан ифодаланса, музика товушларидан вужудга келган оҳанг воситасидан фойдаланилади.

Учинчидан, музика болаларга фаол ҳиссий таъсир кўрсатади, ижобий кўрсатмалар, кечинмалар уйғотади. Умумий ўрта таълим мактабларида музика маданияти фани дастури бир дарс ўзида таълимнинг музика тинглаш, жамоа бўлиб куйлаш, музика саводхонлиги, болалар чолғу асбоблари ва ритмик ҳаракатлар бажариши, музика ижодкорлиги каби босқичлар бир-бири билан

боғланиб, яхлит ҳолда амалга оширилиши назарда тутилиши керак. Замонавий машғулотлардан мусиқа идроки етакчи фаолият сифатида муҳим роль ўйнайди.

Чунки бу босқичда ўқувчилар фаолиятида кўпроқ ўйин хусусиятлари бўлиб туради. Шундай қилиб, таълим ва тарбиянинг мақсад ва вазифалари тўлалигича амалга оширилади. Бу жараёнларни илмий услуб жиҳатдан етакчи даражада таъминлаш, миллий мусиқа таълим мазмунини англаш каби муҳим тадбирлар, шубҳасиз, мусиқий тарбия самарадорлигини оширишга имкон беради. Бу эса мусиқанинг мактаб ҳаёти, ўқувчилар қалбидан кенг ўрин эгаллаши ва уларнинг маънавиятини шакллантиришда самарали таъсир кўрсатади.

Болалар дунёси беғубор олам, энг тиниқ туйғулар, ширин умидлар қанотли орзулар бахтиёр болаликка, тинч юрт фарзандларига ярашади. Болалар қалби табиий равишда эзгуликка интилиб, катталардан меҳр-мурувват кутиб яшайди. Уларнинг онги эса доимо бирор янгиликни билишга бу мураккаб олам сирларини тезроқ эгаллашга ҳаракат қилади. Одатда болалар атрофда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга жуда қизиқувчанлик билан қарайди ва турли билим ва фикрларни осонлик билан қабул қилиб, улардан чуқур таъсирланади, яъни инсон болалик чоғиданоқ камолотга интилиб яшайди. Комил инсонни яратиш маънавий соғлом авлодни тарбиялаш азал-азалдан халқимизнинг энг эзгу орзуси бўлиб келган. Буюк аждодларимиз Абу Али ибн Сино, Абу Наср Форобий ва Алишер Навоий каби аллома ва мутафаккирларимиз ижодида ҳам баркамол инсон ҳақидаги юксак ғоялар ўз ифодасини топган. Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки кунлардан бошлаб, давлатимиз раҳбари ва ҳукуматимиз томонидан ёш авлод тарбиясига жуда катта эътибор бериб келинмоқда ва бу йўналишда бир қанча қарорлар қабул қилиниб, турли тадбирлар амалга ошириляпти. Биз келажаги буюк давлат яратиш учун курашар эканмиз, аввало, ана шу келажақда яшайдиган ва биз бошлаган ишни янада ривожлантириб, такомиллаштирилиши зарур бўлган фарзандларимиз тарбиясига катта эътибор қаратишимиз лозим. Ҳозирги даврда жаҳонда юз бераётган воқеалар ва сиёсий-ижтимоий вазиятдан келиб чиққан ҳолда ҳукуматимиз раҳбарияти, аввало, педагоглар ва маданий-маърифий соҳа мутахассислари олдига янги-янги, замонавий вазифаларни қўяди. Ёшларга ҳозирги сиёсий вазиятни тушунтириш, уларнинг ёш онгини заҳарлашга уринаётган турли маънавий-мафкуравий хуржлардан ўз вақтида огоҳ этиб, ҳимоя қилиш энг долзарб вазифаларимиздан бири бўлиб турибди. Бу ишни биров атайлаб тарқатаётган ўта хатарли, юқумли касалликнинг олдини олиш учун қилинаётган шифокорларнинг эмлашига ўхшатиш мумкин. Афсуски, ўта хафли бу “Юқумли касаллик”, ҳар хил зарарли ғоя ва мафкуралар кўринишида турли йўллар билан юртимизга кириб келиб, энг аввал кўнгли очик, ишонувчан, соддадил ёшларимиз, фарзандларимиз онги ва қалбини заҳарляпти. Бироқ, токи дунёда тараққиётга, маънавиятга, адолатга интилиш бор экан, жамиятда илғор бунёдкорлик ғоялари туғилаверади. Бугунги кунда биз шундай ғоя халқни фаровон турмуш, ёрқин келажақ, буюк бошловчи миллий истиқлол мафкураси ғояларини мавжуд ва бу ғоялар янада такомиллашиб, халқимизни буюк келажақ сари бошлаб боради.

Бизнинг фикримизча, мактаб ўқувчилари онгига миллий истиқлол мафкураси ғояларини сингдиришда бошқа фанлар билан бир қаторда мусиқа маданияти фанининг имкониятлари ҳам жуда кенгдир. Бу вазифани талаб даражасида амалга ошириш, албатта, ушбу фандан дарс берадиган ўқитувчининг сиёсий онги ва билимига ҳамда унинг психологик маҳоратига боғлиқ. Демак, ҳозирги давр мусиқа маданияти фани ўқитувчиси нафақат профессионал ижрочи, етук назариётчи бўлиши, балки сиёсий ва педагогик жиҳатдан ҳам илғор мутахассис бўлиши талаб этилади. Маълумки мусиқа ва кўшиқ, мусиқий оҳанглар кишилар онгига, кайфиятига ва тарбиясига жуда кучли таъсир этади. Маълум бир куй ёки кўшиқ кишиларда турли кайфият ва тушунчалар ҳосил қилиб, ҳатто уларнинг дунёқарашининг шаклланишида ҳам муҳим аҳамият касб этиши мумкин. Буни билган аждодларимиз ҳам қадим-қадимдан ёшлар тарбиясида мусиқанинг имкониятларидан кенг фойдаланиб келишган. Халқимизнинг ўзига хос турмуш тарзи, тафаккури ва дунёқараши, ҳаётга ва воқеликка муносабатини ифодаловчи халқ оғзаки мусиқий ижоди намуналари, “Алпомиш” достони ва “Шашмақом” каби санъат дурдоналари миллий маданиятимиз ва маънавиятимизнинг шаклланишига салмоқли ҳисса қўшиб келяпти. Шу ўринда биз миллий маданият деганда фақат кишиларнинг ташқи кўриниши ва юриш-туришини эмас, балки уларнинг ҳақиқатгўй ички маданиятини, қалб гўзаллигини назарда тутаямиз, яъни мусиқа кишиларнинг, аввало, қалбига таъсир қилиб, уни поклашга хизмат қилади. Бу халқимизнинг миллий одатларида, ота-онага, ўзидан катталарга ҳурмат, ўзаро самимият ва меҳрибонлик камтарлик, бағрикенглик, муҳтожларга шавқат каби эзгу ишларида яққол кўзга ташланади. Юксак миллий маданият ва маънавиятни ривожлантириш ҳамда турмуш фаровонлигини таъминлаш учун биринчи навбатда юртимизда қафолатланган тинчлик, сиёсий иқтисодий барқарорлик мавжуд бўлиши, бунга эришишнинг энг асосий йўлларида бири халқни, аввало, ёш авлодни миллий истиқлол мафкураси ғоялари билан қуроллантиришдир, чунки, жаҳонни мафкуравий

жихатдан билиб олиш учун тинимсиз кураш олиб борилаётган вазиятда фақат кучли миллий мафкураси жамиятни турли хавф-хатардан муҳофаза қила олади. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида - ўқувчилар онгида миллий ғоя ва миллий истиқлол мафкураси тушунчаларини шакллантириш ишлари, хусусан, ўрта таълим мактабларида ҳам кенг йўлга қўйилган. Жумладан, ҳафтада бир марта бўладиган миллий маънавий дарслари ташкил этилгани, ҳар куни биринчи дарсларнинг Ўзбекистон Республикаси Давлат Мадрҳиясини қуйлаш билан бошланиши, турли мавзудаги тарбиявий соатлар, мактаб маъмурияти ва ўқитувчилари томонидан уюштирилаётган турли тадбир ва анжуманлар, учрашув, суҳбатлар бунга мисол бўла олади. Гулистон шаҳридаги ўрта умумтаълим мактабларида ҳам бу соҳада кўплаб ибратли ишлар амалга оширилаяпти. Жумладан, турли илмий-амалий семинарларда тажрибали мураббий-ўқитувчилар болаларнинг ёшига мос равишда уларнинг онгига миллий истиқлол мафкураси ғояларини сингдиришнинг дифференциал педагогик-психологик дастурини яратиш бўйича ўз мулоҳазаларини билдирувчи маърузалар билан чиқишмоқда. Бу, ўз навбатида, педагог кадрларнинг мафкура борасидаги билимларини чуқурлаштириш ишларига ҳам ижобий таъсир кўрсатаяпти.

Муסיқа маданияти фани биринчи навбатда ўқувчиларнинг маънавий ахлоқий маданиятини шакллантиришга уларда миллий тафаккур ва ватанпарварлик нафосат ва бадий дидни ўстиришга хизмат қилиб, пировардида уларни ҳақиқатгўй комил инсон қилиб тарбиялашга ўз хиссасини қўшади. Шундай экан юқорида айтиб ўтилган вазифалардан келиб чиққан ҳолда шуни айтиш мумкинки, муסיқа маданияти фани бугунги кунда ўқувчиларга муסיқий билим бериш кўшиқ қуйлашни ўргатиш ва уларни эстетик жихатдан тарбиялаш билан чегараланиб қолмаслиги керак.

Муҳокамалар ва натижалар. Ҳозирги кунда барча фан ўқитувчилари, педагог-тарбиячи кадрлар олдида долзарб бўлиб турган энг муҳим вазифа - ёшлар онгига миллий истиқлол мафкураси ғояларини сингдиришда муסיқа маданияти фанининг ҳам имкониятлари жуда бой ва ранг-баранг. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларига мувофиқ муסיқа маданияти фани тўртта таркибий қисмдан иборат.

1. Муסיқа тинглаш
2. Жамоа бўлиб қуйлаш
3. Муסיқа саводи
4. Муסיқа ижодкорлиги

Албатта, ҳар бир дарсда бу таркибий қисмлар бир-бири билан боғланган равишда ўтилади ва улар ҳар дарсда турли вариантларда ўрин алмашиб келиши мумкин. Дарснинг мақсади эса ўз навбатида бешта йўналишни ўз ичига олади.

1. Тарбиявий мақсад
2. Илмий мақсад
3. Билимларни ривожлантирувчи мақсад
4. Касбга йўналтирувчи мақсад
5. Миллий мафкура ғояларини сингдириш мақсади

Бу мақсадлар ҳам, албатта, бир-бири билан боғланган ҳолда амалга оширилади. Дарс мавзуси мақсадлардан келиб чиққан ҳолда ўқитувчи ҳар бир жараёнида ўқувчилар онгига миллий истиқлол мафкураси ғояларини мунтазам равишда сингдириб бориши лозим. Буни амалга ошириш учун ўқитувчи ўзининг кенг дунёқараши педагогик-психологик билими нотиклик қобилияти ва касбий маҳоратидан унумли фойдаланган ҳолда ҳар бир дарсга ижодий ёндашиш зарур бўлади. Бу эса ўқитувчидан ҳозирги даврда дунёда содир бўлаётган воқеалар, ички ва ташқи сиёсат, сиёсий-ижтимоий вазиятни тинмай ўрганиб, таҳлил қилиб туришни ва бу билимларни дарсда ўқувчиларнинг ёшига мос равишда тушунтира олиши талаб қилинади. Ҳозирги кунда кўплаб бастакорларимиз ва шоирларимиз томонидан замон билан ҳамнафас бўлган ватанпарварлик руҳидаги муҳим тарбиявий эстетик аҳамиятга эга бўлган қўшиқлар яратилаяпти ва бу жараён ҳукуратимиз томонидан муносиб рағбатлантирилаяпти. Муסיқа маданияти фанининг бошқа аниқ фанлардан фарқли томони шундаки, у доимо замон билан, ҳатто фаоллар анъанавий байрам ва миллий қадриятларимиз билан ҳамоҳанг ҳолда олиб боришни ўқитувчидан узлуксиз ижодий фаолиятни талаб этади. Ўқитувчи ҳар бир дарсда ўқувчиларга “Энди эса онг ва миллий тафаккур ҳақида гаплашамиз” - деб 5-6 минут маъруза ўқиши керак эмас, аксинча у ҳар бир дарс мавзусидан, албатта, ижодий фойдаланиб, дарс мавзусининг мазмунидан келиб чиққан ҳолда аста-секинлик билан онг ва миллий тафаккур ҳақидаги гапларини ўқувчиларга сингдириб бориши мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз. Акс ҳолда доим бир хилда такрорланадиган гаплар ўқувчиларни зериктириб қуйиши ва бу бутунлай кутилмаган натижани бериши мумкин. Маълумки, миллий истиқлол мафкураси ўз моҳияти, мазмунига кўра барча соҳага тегишли сиёсий ижтимоий, иқтисодий маънавий-маърифий, тарбиявий, миллий ва бошқа ғояларни ўз

ичига қамраб олади. Бу борада ўқитувчи учун дарс жараёнида ижодий фаолиятлар учун кенг имкониятлар мавжуд.

Республикамизда умуминсоний кадриятлар ва миллий маданиятимизнинг асосларини эътиборга олиб таълим-тарбия мазмунини ва миллий мафқурани шакллантириб бориш имкониятлари яратилмоқда. Бунга халқ оғзаки ижоди, педагогикаси мутафаккир, маърифатпарвар педагог ва олимларнинг тарбияга, одоб-ахлоққа доир ғояларини ўргатиб комил инсоннинг ишлари амалга ошмоқда. “Келажак бугундан бошланади” дейди доно халқимиз. Ёш авлоднинг келгуси ҳаёти уни инсон қилиб кўрсатувчи руҳий ва маънавий жараённинг мезонини белгилайди.

Бу борада таълим-тарбия самарадорлигини ошириш ва дунё талаблари даражасига олиб чиқиш таълимни илғор тажрибалар асосида бойитиш, янги педагогик тажрибалар асосида олиб бориш айниқса муҳимдир. Халқ мусикаси оғзаки ижодиёти, анъаналари, урф-одатлари асосида баркамол авлодни вояга етказиш, уларни кўпроқ ўз миллатини севишга ғурурланишга шарқона ғоя ва таълимотларни ўрганиб, уларни келажакка тадбиқ этишга замин яратилади. Мустақил Республикамизда миллий маданиятимизнинг ўзига хослигини тиклаш, умумтаълим мактабларида ўқувчиларни бадиий, ахлоқий тарбиялаш ва камол топтириш ҳозирги кунда долзарб вазифалардан биридир. Маънавий етук шахс миллат кадриятларини тўғри баҳолашга ва уни янада ривожлантириш имкониятига эга бўлади.

Демак, жамият маънавиятининг ўсиши кадриятлардан кенг фойдаланиш учун шарт-шароитларни яратиш, уларни янада ривожлантиришга замин ҳозирлайди. Кадриятлар таърифидан келиб чиқиб, умуминсоний кадриятларни бир неча хил таърифлаш мумкин.

Умуминсоний кадриятлар - миллат учун муҳим аҳамиятга эга бўлган этник жиҳат ва хусусиятлар билан боғлиқ ҳолдаги кадрият шаклидир. Умуминсоний кадриятлар миллатнинг тарихи, яшаш тарзи, маънавияти, маданияти орқали намоён бўлади.

Маънавий кадриятлар - бу фалсафий ва ижтимоий тушунчалар бўлиб, инсонни ўраб олган атроф-муҳитни амалий жиҳатдан ўзлаштириш натижасида вужудга келади. Таълим тарбия жараёнида маънавий кадриятлар ижтимоий тарихий ҳодисани ифодалайди.

Хулоса. Умумий хулоса қилиб айтганда, бугунги ёшларни мустақиллик руҳида тарбиялашдан мақсад, таълим-тарбия самарадорлигини ошириш билан бирга, жамиятимизнинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий салоҳиятини кўтаришга хизмат қилади. Миллий тарбия назарияси ўз қоидаларини асослаш учун фалсафа, адабиёт, этика, эстетика, педагогика, психология каби фанлардан фойдаланади. Миллий тарбия ҳаётнинг моҳияти ички алоқа ва муносабатларини акс эттиради. Бугунги кунда шунчаки билим эгаси бўлган ёшлар эмас, ижодкор, истеъдоди билан ажралиб турувчи ўқувчиларни тарбиялаш замон талабидир. Мактабда таълим олиш даврида миллий тарбия ўқувчиларни турли қобилиятларини ривожлантиради. Табиатга, жамиятга қараш тизими таркиб топади, жисмоний куч-қувватлари янада мустаҳкамланади. Умуминсоний кадриятлар асосида миллий тарбиянинг мазмуни ва ташкил этилиши қуйидаги вазифаларда ўз аксини топади:

1. Тарбиянинг маълум мақсадга қаратилганлиги.
2. Тарбиянинг инсонпарварлик қоидалари.
3. Тарбиянинг ҳаёт ва меҳнат билан боғлиқлиги.
4. Тарбияда миллий, маданий ва умуминсоний кадриятларнинг устуворлиги.
5. Ўқувчиларнинг ёши, синфи, психологик, физиологик хусусиятларини ҳисобга олиш.

Мусика санъатининг муҳим хусусиятларидан бири шундаки, инсоннинг ҳис-туйғуларини, кечинмаларини ўзига хос бадиий тилда ифодалайди. Ўқувчиларни қизиқтирадиган, ўзига жалб этадиган, завқлантирадиган шароит яратади. Улардаги миллий тарбияга оид ҳис-туйғуларни ўстиришда муҳим аҳамият касб этади. Умумтаълим мактабларининг мусика маданияти дарсларида умуминсоний кадриятлар тарбияси куй-қўшиқлар ёрдамида шаклланади. Бундай асарларга Давлат таълим стандарти мусика дастурига киритилган қўшиқ куйлаш ва тинглаш учун асарларни мисол келтиришимиз мумкин. “Салом мактаб” Ш.Ёрматов мусикаси, “Пахтаой” Ф.Назаров мусикаси, “Ўзбекистоним” Ш. Рамазонов мусикаси, “Ой Ватаним” Э.Шварц мусикаси, “Эҳ орзулар” Н.Норхўжаев мусикаси қабилар ўқувчиларда ватанга муҳаббат, миллий кадриятларга ҳурмат туйғуларини тарбиялайди. Умумтаълим мактабларида умуминсоний кадриятларни ўқувчиларга таништириб боришнинг аҳамияти катта. Бошланғич синфларда умуминсоний кадриятларни ўрганишда суҳбат, ҳикоя, савол-жавоб ва қўшимча адабиётлардан унумли фойдаланиш лозим. Умуминсоний кадриятлар асосида оммавий куй-қўшиқларни ўрганишдан олдин улар билан асар хусусиятини бадиий-ғоявий келиб чиқиш тарихи ҳақида қисқача суҳбат ўтказиш мақсадга мувофиқдир. Умуминсоний кадриятларни ўрганишда бошқа фанлар билан, масалан, адабиёт дарсларида ўтиладиган мавзулар билан боғлаб олиб бориш яхши самара беради. Тўртинчи синф

ўқувчиларига халқ мусиқа санъатининг асосий хусусиятлари, оммавий жанрлари, анъаналари ҳақида тушунча бериб, улар узоқ тарихга эга эканлигини, содда, равон, ёрқин оҳангда ижро этилишини тушунтириш лозим. Шунингдек, уларни ижро этадиган ҳофизлар, хонандалар, фольклор гуруҳлар билан таништириб, савол-жавоблар ўтказиш керак.

Миллий ва умуминсоний кадрятлар халқимизнинг миллий ифтихори ҳисобланади. Асрлар давомида меҳнат, кураш ва ижод жараёнида мусиқа кишиларни эзгуликка етакловчи илҳом манбаи бўлиб келган. Мусиқа тилсиз фалсафа деб бежиз айтилмаган. Инсон қўшиқ, мусиқа билан тирик. Куй-қўшиқларсиз ҳаётнинг мазмунини, атрофдаги гўзалликни тасаввур этиш қийин. Қўшиқ завқ эҳтиёжи, энг гўзал, энг олийжаноб орзу ва ҳаётий ғоя ҳайқириғидир. Мусиқа маданияти дарсларидаги умуминсоний кадрятлар ўқувчиларнинг дунёқараши, мусиқий дидини ривожлантиради.

1. Умуминсоний кадрятлар ўқувчиларда миллий куй-қўшиқларга ихлос уйғотади. Уларнинг мусиқий қобилиятларини, ритм тийғусини, мусиқий уқуви ва дидини ўстиради.

2. Ўқувчиларда миллий меросимизга, оммавий куй-қўшиқларга, халқ айтимларига ва у орқали Ватанга муҳаббат ҳиссини тарбиялайди.

3. Алла, лапар, терма қўшиқлар воситасида ўқувчиларда бадиий ижодкорлик қобилиятлари ўсиб боради.

Мусиқа оҳанглари лад ва ритм тийғуси усуллари асосида ўргатилади. Мусиқа таълимининг миллий асосини таркиб топтиришда пианино чолғу асбоби билан биргаликда ўзбек миллий чолғу асбобларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Шундай экан, биз педагоглар, бугунги кунда ҳар қанча ишласак арзийдиган кенг ижодий фаолият майдони, яъни барча фуқаролар қаторида ватанимизнинг буюк келажаги учун фахр билан меҳнат қилиш имконияти борлигидан миннатдормиз.

Адабиётлар

1. Абдуллаева Ш., Ибрагимова Қ. Педагогика назарияси. -Т.: “Талқин”, 2008.
2. Асқаров. Ў ва бошқалар. Педагогика. -Т.: “Талқин”, 2008.
3. Бегматов С. ва бошқалар. Мусиқа (1-синф учун дарслик). –Т.: “Ғофур Ғулом”, 2002 й.
4. Бошланғич таълим. 2000 й 6-сон
5. Каримова Д. Мусиқий педагогик маҳорат асослари. -Т.: “Иқтисод-молия”, 2008 й.
6. Нурматов Х. ва бошқалар. Мусиқа (2-синф учун дарслик). -Т.: “Ғофур Ғулом”, 2004 й.
7. Узлуксиз таълим тизимида мусиқа фанлари ўқитиш масаласи. –Т.: ТДПУ, 2009 й.